

μον κατὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ἔλαβε χαρακτῆρα βάρβαρον συνοδευόμενος ἀπὸ καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως. Ἄλλ' ἀφοῦ ὁ νεαρὸς πριγκιψ Κονδὲ (Condé) συνέτριψε τὸ 1643 τὸν ἰσπανικὸν στρατὸν παρὰ τὸ Ροκροά (Rocroi, Β. Γαλλία παρὰ τὰ βελγικὰ σύνορα), ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἐστράφη κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἤδη ἠπειλεῖτο ἡ Βιέννη. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Γ', διάδοχος τοῦ Φερδινάνδου Β', ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τὴν εἰρήνην, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχον ἀρχίσει διαπραγματεύσεις ἀπὸ τὸ 1641. Οὕτω τὸ 1648 ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνην ἐτεράτισε τὸν μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν πόλεμον.

ΕΙΡΗΝΗ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ

Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας :

1) Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ὀριστικῶς τὸ Μέτς, Τούλ καὶ Βερδὲν καὶ προσήρτησε τὴν Ἀλσατίαν. Ἡ Σουηδία ἔλαβε τὰς ἀκτὰς τῆς Πομερανίας καὶ ἄλλας ἐπικαίρους θέσεις εἰς τὰς γερμανικὰς ἀκτὰς, οὕτως ὥστε ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐξουσίαζε τὰς ἐκβολὰς τῶν γερμανικῶν ποταμῶν. Ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας.

2) Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἀνεγνωρίσθησαν ἴσα δικαιώματα εἰς τὰ διάφορα δόγματα καὶ ἀποκατεστάθη ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη.

3) Ἀνεγνωρίσθη πλήρης αὐτοτέλεια τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας ἐντὸς τῶν κτήσεών των καὶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτουν συμμαχίας μεταξύ των καὶ μεταξύ ξένων κρατῶν.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ὁ τριακονταετῆς πόλεμος μετέβαλε τὴν Γερμανίαν εἰς ἐρείπια, ἡ χώρα ἐληλατήθη, τὰ χωρία κατεστράφησαν, οἱ ἀγροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι, αἱ πόλεις ἠρημώθησαν καὶ σχεδὸν εἶχον ἐκλείψει οἱ τεχνῖται. Ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ χώρα ὑπέστη ἰσχυρὸν πλήγμα, ἡ ἀνάπτυξις της καθυστέρησε τουλάχιστον ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα καὶ μόλις κατὰ τὰ μέσα τοῦ 10ου αἰῶνος ἡ Γερμανία κατώρθωσε νὰ συνέλθῃ καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν προόδον τῶν δυτικῶν λαῶν.

Ἡ εἰρήνη ὁμως αὕτη ἦτο ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἀρχὴ νέας ζωῆς

Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων, Ε' (Ἔκδ. 1948)

‘Η Εύρωπη μετά την συνθήκην τής Βεσφαλίας (1648).

διὰ τὴν Γερμανίαν, διότι ἔκλεισε τὴν ἑκατονταετῆ περίοδον τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων καὶ ἐξησφάλιζε τὸ πολύτιμον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως. Ἡ Αὐστρία, καταπνίξασα τὴν ἐλευθερίαν ταύτην, ἔφερε τὴν πνευματικὴν ἀποτελμάτως εἰς τὴν χώραν καὶ ἀπεξενώθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς λοιπῆς Γερμανίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ

(ΙΖ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Ι. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΓ' — ΡΙΣΕΛΙΕ, ΜΑΖΑΡΕΝ

Η ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ

Μετὰ προσωρινὰς διαλείψεις κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' (1648 - 1653) ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐστερεώθη εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος διὰ τῶν ὑπουργῶν Ρισελιέ (1624 - 1642) καὶ Μαζαρέν (1643 - 1661) καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς ἰσχὺν κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Ἡ Γαλλία ἔγινε τότε ἡ πρώτη δύναμις τῆς Εὐρώπης, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριόν της ἀνεπτύχθησαν καὶ ἤκμασαν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι. Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἡ Γαλλία εἶχε τὸν λεγόμενον χρυσοῦν αἰῶνά της.

Ἄλλ' ἡ ἀποκλειστικὴ συγκέντρωσις ὅλων τῶν ἐξουσιῶν, ἡ κατάπνιξις πάσης πρωτοβουλίας εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἡγεμονίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ οἱ μακροὶ καὶ ἔξαντλητικοὶ διὰ τὴν χώραν πόλεμοι ἐπιφέρουν τὸν βαθμιαῖον κλονισμόν τοῦ καθεστώτος. Διὰ τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματός του ὁ Λουδοβίκος προετοιμάζει τὴν ἐπανάστασιν.

Η ΓΑΛΛΙΑ ΤΟ 1610

Ὁ Ἑρρίκος Δ', βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 1553, ἐδολοφονήθη τὸ 1610 ὑπὸ φανατικοῦ καλογήρου, ὁ ὁποῖος ἔβλεπεν εἰς αὐτὸν ἔκπρόσωπον τοῦ σατανᾶ, ἔτοιμον νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Πάπα καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Ὁ «ἀγαθός», ὁ «πατήρ», ὅπως ὠνομάσθη ὁ Ἑρρίκος, ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς καταστροφὰς τεσσαρακονταετοῦς περίπου πολέμου καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὴν Γαλίαν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν δύναμιν της. Ἀφοῦ δὲ διὰ τοῦ εὐεργετικωτάτου Διατάγματος τῆς Νάντης (1598) ἀποκατέστησε τὴν θρησκευτικὴν γαλήνην, ἐβοήθησε τὴν ἀναγέννησιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐμπορίου. Ἐνίσχυσε τὴν ἐπικινδύνως κλονισθεῖσαν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ 1610 ἡ κατάστασις ἐφαίνετο ἐξαίρετος. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἠττημένοι, οἱ διαμαρτυρόμενοι εὐχαροστημένοι ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν, ὁ λαὸς ἦτο προσηλωμένος εἰς τὴν βασιλείαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν εἰρήνην καὶ εὐημερίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπανεύρει.

Ἐν τούτοις ἡ ἀντίδρασις παρεμόνευεν. Οἱ εὐγενεῖς ἐνοστάλγουν κρυφίως τὴν ἐπιρροὴν τῶν προγόνων των καὶ λόγῳ τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων ἀπειτέλουν ὁργανωμένην δύναμιν. Οἱ διαμαρτυρόμενοι, χάρις εἰς τοὺς ὅρους τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης, ἀπέβησαν «κράτος ἐν κράτει», «μία μικρὰ Ὁλλανδία ἐντὸς τῆς μεγάλης Γαλλίας».

ΕΞΑΣΘΕΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ (1610-1624)

Ὁ Ἑρρίκος ἀπέθανε, προτοῦ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον του, καὶ ἡ ἀντικατάστασις ἀνδρὸς εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας ὑπὸ τοῦ ἐννεαετοῦς υἱοῦ του **Λουδοβίκου ΙΓ'** ἔφερε κλονισμόν εἰς τὸ καθεστῶς. Ἐφ' ὅσον τὸν ἀνήλικον βασιλέα ἐπετρόπευεν ἡ βασιλομήτωρ **Μαρία τῶν Μεδίκων**, ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι καὶ οἱ αὐλοκόλακες. Ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν ἤρχισαν νὰ κινοῦνται οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ καλβινισταί. Διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ πᾶσαν πρόφασιν πρὸς ἐξέγερσιν ἡ **Μαρία**, ἐκάλεσε τὰς **Γενικὰς Τάξεις**, τοὺς ἀντιπροσώπους δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων (1614), οἱ ὁποῖοι ὁμῶς ἐφάνησαν ἀνί- **1614**
κανοὶ νὰ θεραπεύσουν τὴν κακὴν διοίκησιν. Οἱ ἀντιπρόσωποι ὑπερβολικὰ εὐλαβεῖς πρὸ τῆς βασιλείας, περιορίσθησαν εἰς συζητήσεις διὰ τὰ προνόμιά των. Ἡ **Μαρία**, ἀφοῦ ἐπέτυχεν ὅ,τι ἀνέμενεν ἀπὸ τὴν

συνέλευσιν, διέκοψε τὰς ἐργασίας αὐτῆς (24 Φεβρουαρίου 1615). Ὅταν τὴν ἐπομένην οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων εἶδον κλεισμένην τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, διελύθησαν ἡσύχως. Ἀπὸ τότε αἱ Γενικαὶ τάξεις δὲν συνεκλήθησαν μέχρι τοῦ 1789.

Ο ΡΙΣΕΛΙΕ (1624-1642)

Ἡ κατάσταση ἐφαίνετο ἐξελισσομένη εἰς ἀναρχίαν, ἰδίως μετὰ τὴν διένεξιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' πρὸς τὴν μητέρα του, ὅποτε τὴν ἐξουσίαν ἔλαβεν εἰς τὰς στιβαράς του χεῖρας ὁ καρδινάλιος Ρισελιὲ (1624).

Ὁ Armand du Blesis κόμης τοῦ Richelieu (1585 - 1642) κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν καὶ ἔλαβε τὴν ἀνατροφὴν τῶν εὐγενῶν. Ἀρχικῶς προωρίζετο διὰ τὸ στρατιωτικὸν στάδιον καὶ ἔμαθε ξιφασκίαν, ἵππασίαν καὶ ἄλλας σωματικὰς ἀσκήσεις. Ἐπειδὴ ὁμως ἐχρειάσθη νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπισκοπὴν, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον οἱ δευτερότοκοι τῆς οἰκογενείας του, κατέγινεν εἰς θεολογικὰς μελέτας καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος. Ἐξῆσεν ὁμως εἰς τὴν αὐλήν, ὅπως πολλοὶ κληρικοὶ τῆς ἐποχῆς. Τὰ προσόντα του διέκρινεν ἡ βασιλομήτωρ, ἡ ὁποία διώρισεν αὐτὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν. Μετὰ τὴν διένεξιν ὁμως πρὸς τὸν υἱὸν τῆς ἐξωρίσθη ἐπὶ τι διάστημα. Ἀνακληθεὶς κατῴρθωσε νὰ συμφιλιώσῃ τὸν υἱὸν μὲ τὴν μητέρα καὶ διὰ τὴν ἐκδούλευσιν αὐτὴν ὠνομάσθη καρδινάλιος. Κληθεὶς εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ βασιλέως ἔλαβε μετ' ὀλίγον τὴν πρώτην θέσιν εἰς αὐτὸ (13 Αὐγούστου 1624), τὴν ὁποίαν διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1642).

Εὐφυής, διορατικὸς, κρυφίνους καὶ σκοτεινός, γνώστης τῶν ἀνθρώπων, ἰδίως γνωρίζων νὰ μεταχειρίζεται τὸν Λουδοβίκον ΙΓ', ψυχρὸς καὶ ἄτεγκτος, ὥστε νὰ φαίνεται ἐστερημένος ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, ἐπεβλήθη διὰ τῆς θελήσεώς του καὶ ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς ἐπὶ δεκαοκτὼ ἔτη καὶ ἐπέβαλε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς Γαλλίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὥστε ἡ διοίκησίς του νὰ θεωρεῖται μία ἀπὸ τὰς χαρακτηριστικωτέρας περιόδους τῆς Γαλλικῆς ἱστορίας καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἄνδρας τῆς ἱστορίας.

Δι' αὐτοῦ ἤρχισε νὰ μορφώνεται τὸ δόγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία, «ἡ ζωντανωτέρα εἰκὼν τοῦ Θεοῦ», δὲν ἔμπορεῖ νὰ περιορίζεται ἀπὸ καμμίαν κοσμικὴν ἢ πνευματικὴν ἐξουσίαν. Διὰ νὰ διατηρήσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τὰ συμφέροντα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπιφορτισμένος ὁ ἡγεμὼν, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζεται ὅλα τὰ μέσα, νόμιμα καὶ μὴ. Ὡς ἀντάλλαγμα ὁμως διὰ τὴν ἀπόλυτον αὐτὴν ὑπακοὴν εἰς τὰ θελή-

ματά του, ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύῃ τοὺς ὑπηκόους του καὶ νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν εὐτυχίαν των. *Ὅσοι ἀντιτάσσονται εἰς τὸ ἔργον αὐτό, εἶναι ἔνοχοι τοῦ ἐγκλήματος καθοσιώσεως.

Ἐπισημασθέντες ὅτι ὁ Ρισελιέ, ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἀργότερα εἰς τὴν Πολιτικὴν Διαθήκην του, ἐπεδίωξε: 1) νὰ καταστρέψῃ τὸ κόμμα τῶν Οὐγενότων· 2) νὰ ταπεινώσῃ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ 3) νὰ ἀνυψώσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας συντρίβων τὴν δύναμιν τῶν Ἀψβούργων. Ἐπέτυχε καὶ τὰ τρία, παρὰ τὰς ἀμέτρους δυσκολίας καὶ τοὺς πολυαρίθμους καὶ ἐπικινδύνους ἐχθρούς, χάρις εἰς τὴν ἀκλόνητον καὶ πολλάκις σκληρὰν δραστηριότητά του.

Τὸ 1628 μετὰ ἐπίμονον πολιορκίαν ἐκυριεύθη ἡ Λαροσέλ (La Rochelle), ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Γαλλίας, τὸ ἰσχυρότερον προπύργιον τῶν καλβινιστῶν, παρὰ τὴν ζωηρὰν ἀντίστασιν τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ὁ Ρισελιέ ὅμως εἶχε τὴν περίνοιαν νὰ διατηρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητά τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν Οὐγενότων.

Συγχρόνως ἐστράφη ἐναντίον τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, καὶ κατέβαλεν αὐτοὺς διὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν θανατώσεων. Διέταξε νὰ καταστρέψουν τοὺς ὠχυρωμένους πύργους, ὅσοι δὲν ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἀμυναν τῆς χώρας. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνετίναξαν πολλοὺς πύργους.

Διὰ τῶν μέσων αὐτῶν καὶ τῆς συνεχοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματός του ἐστερέωσε τὴν ἀπολυταρχίαν. Δὲν συνεκάλεσε τὰς Γενικὰς τάξεις καὶ κατέπνιξε δι' αὐστηρῶν μέτρων τὴν ἀντίστασιν τοῦ Κοινοβουλίου (Parlement), δηλαδὴ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῶν Παρισίων, τὸ ὅποϊον κατὰ παλαιὰν συνήθειαν εἶχεν ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις ἐπὶ τῶν διαταγμάτων τῆς κυβερνήσεως.

Ἐπισημασθέντες ὅτι ὁ Ρισελιέ ἐμισεῖτο πολὺ καὶ ἡ θέσις του ἦτο ἐπισφαλῆς. Εἶχεν ἄσπονδον ἐχθρὸν τὴν βασίλισσαν καὶ ἦτο κίνδυνος εἰς πᾶσαν στιγμὴν οἱ ἀντίθετοι νὰ ἀποκτήσουν τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν καταστροφὴν του. Διὰ τῆς ἀπαραμίλλου ἐπιτηδειότητός του διέλυε τὰς δολοπλοκίας. Διὰ μυστικῶν ὀργάνων ἐπέβλεπε τὰ πάντα, ἐκυβέρνηεν τυραννικῶς καὶ ἐφόνευσεν ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα ἀνθρώπους ὡς ἐπιβουλευομένους τὴν ζωὴν του.

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἐξεμεταλλεύθη τοὺς ἐμφυλίους

σπαραγμούς της Γερμανίας, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν αὐστριακὸν οἶκον. Ἐβοήθησεν, ὅπως εἶδομεν, κατ' ἀρχὰς τὸν Γουσταῦν Ἀδόλφον καὶ βραδύτερον εἰσῆλθεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον.

Ὁ Ρισελιέ κατ' οὐσίαν ἐκυβέρνησε κακῶς. Ἦτο μισάνθρωπος, ἐγωϊστής, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ψυχρᾶς ἐπιβολῆς καὶ τῆς ραδιουργίας ἐπέβαλε τὴν αὐθαιρεσίαν του καὶ παρεκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν προσωπικοτήτων καὶ εὐγενεστέρων χαρακτήρων. Καταστρεπτικὴ ἦτο ἰδίως ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ του. Ὄταν ἀπέθανεν, εἶχε προεξοφλήσει τὰ ἔσοδα πολλῶν ἐτῶν. Τὰ ἔξοδα ὑπερέβαινον κατὰ 50 ἑκατομμύρια τὰ ἔσοδα, ἐνῶ οἱ γεωργοὶ κατεστρέφοντο ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Ὁ καρδινάλιος ἀπέθανε μισούμενος ἀπὸ ὅλους.

Βραδύτερον, ἰδίως τὸν 19^{ον} αἰῶνα, ἐξεθείασαν αὐτὸν οἱ Γάλλοι πατριῶται, διότι συνέτριψε τὴν δύναμιν τῆς Γερμανίας, ὅπως διὰ τὸν ἀντίθετον λόγον οἱ Γερμανοὶ τὸν Βαλλενστάϊν καὶ τὸν Βίσμαρκ.

Ἐπὶ τοῦ Ρισελιέ ἰδρύθη ἡ Ἀκαδημία καὶ ἡ Γαλλία εἶδε τὴν πρώτην μεγάλην ἀκμὴν τῶν γραμμάτων.

Ο ΜΑΖΑΡΕΝ (1642-1661)

Ὁ Ρισελιέ δὲν εἶδε τὸ τέλος τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Τὴν πολιτικὴν του ὁμως ἐσυνέχισεν ὁ διάδοχός του καρδινάλιος **Μαζαρέν**.

Ὁ **Μαζαρέν**, ἰταλὸς τὴν καταγωγὴν, γεννηθεὶς τὸ 1602, ἀνετράφη εἰς τὴν Ρώμην καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Σαλαμάνκαν τῆς Ἰσπανίας, ὅπου κατώρθωσε νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἰσπανίας. Κατ' ἀρχὰς στρατιωτικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πάπα, ἐστράφη εἰς τὴν διπλωματίαν, ἐγνώρισεν εἰς τὰς ἀποστολάς του τὸν Ρισελιέ, ἐχειροτονήθη περισσότερο ἀπὸ ὑπολογισμὸν παρὰ ἀπὸ πεποίθησιν, ἐπολιτογραφήθη γάλλος, ἐκέρδισε τὴν φιλίαν τοῦ Ρισελιέ, εἰσῆλθεν εἰς τὸ Συμβούλιον (1642) καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ καρδινάλιου. Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Ρισελιέ, ὑποχρεωτικὸς καὶ γλυκὺς, μετριοπαθής, οὐδένα κατεδίκασεν εἰς θάνατον, ἐξαιρετικὰ εὐλύγιστος καὶ δεξιός, δὲν ἀπέφυγε τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὸ ψεῦδος.

Ὁ Λουδοβῖκος ΙΓ' ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὸν περίφημον πρωθυπουργόν του (1643) καὶ ἄφησε κατάστασιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ 1610, διότι ὁ υἱός του, ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ', ἦτο πέντε ἐτῶν. Τὴν ἀντιβασιλείαν ἔλαβεν ἡ μήτηρ του **Ἀννα ἡ Αὐστριακὴ (Anne d'Autriche)** καὶ αὐτὴ διώρισε πρωθυπουργὸν τὸν **Μαζαρέν**.

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΕΥΓΕΝΩΝ (1648-1653)

Ὁ νέος πρωθυπουργὸς ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον, ὃ ὁποῖος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας. Ἄλλ' ἀκριβῶς τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὑπεγράφη ἡ τόσο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν Γαλλίαν εἰρήνη τῆς Βεστφαλίας, ἡ χώρα ἐταράχθη ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἐξέγερσιν. Ἡ βαθυτέρα αἰτία ἦτο ἡ ἀντιπολιτευτικὴ κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας διάθεσις. Ἀφορμὴν ὅμως ἔδωκεν ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ καρδινάλιου. Ὁ λαὸς ἐστέναζεν ἤδη ὑπὸ τὸ βάρος τῆς φορολογίας ἔνεκα τῆς κακῆς διαχειρίσεως τοῦ Ρισελιέ. Τὸ Κοινοβούλιον τῶν Παρισίων διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν νέων φορολογικῶν νομοθετημάτων. Ὄταν δὲ ὁ Μαζαρέν διέταξε τὴν σύλληψιν μερικῶν ἀπὸ τὰ ζωηρότερα μέλη του, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐπανεστάτησεν ὑποκινούμενος ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Ἡ ἐξέγερσις διήρκεσε πέντε ἔτη καὶ ὠνομάσθη Fronde (Σφενδόνη, 1648 - 1653) κατὰ τὴν σκωπτικὴν διάθεσιν τῆς ἐποχῆς, ἐπειδὴ εἶχε πολλὰ εὐτράπελα ἐπεισόδια, ὅπως ἐξετέθησαν εἰς τὰ περίφημα Ἀπομνημονεύματα ἑνὸς τῶν πρωταγωνιστῶν, τοῦ καρδινάλιου Ρετζ (Mémoires du cardinal de Rez).

Ἡ ἀντίστασις τοῦ Κοινοβουλίου συνετρίβη εὐκόλως. Ἐπικινδυνωδέστερα ὅμως ἦτο ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν τὴν τελευταίαν μάχην διὰ τὰ προνόμιά των. Ἀποτέλεσμα τῆς στάσεως αὐτῆς ἦτο ἡ μεγάλη πενία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ τελειωτικὴ ἐπιβολὴ τῆς ἀπολυταρχίας.

II. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΔ΄ (1661-1715)

Ὄταν ἀπέθανεν ὁ Μαζαρέν, ὁ Λουδοβίκος ἦτο 22 ἐτῶν καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης δὲν εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐνόμιζον, ὅτι δὲν θὰ ἐνδιαφεροθῆ διὰ τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Τὴν ἡμέραν ὅμως τοῦ θανάτου τοῦ Μαζαρέν προσεκάλεσε τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ἐδήλωσεν, ὅτι ἀπεφάσισε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος πρωθυπουργὸς καὶ ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν διεχειρίσθη μέχρι τέλους τῆς μακρᾶς βασιλείας του. Τὰ 54 ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Λουδοβίκου ἀποτελοῦν μίαν τῶν ἀξιοσημειώτων περιόδων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας.

Ο Λουδοβίκος ΙΔ' (Louis XIV) δέν διεκρίνετο διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν, ἀλλ' εἶχε διαυγεστάτην ἀντίληψιν, ἰσχυροτάτην βούλησιν καὶ τὰ προσόντα τοῦ ἀρχοντος εἰς ὕψιστον βαθμόν. Τὸ πρόσωπον καὶ αἱ κινήσεις του εἶχον κάτι τὸ ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπές, εἰς τοὺς τρόπους του εἶχεν

Λουδοβίκος ΙΔ'.

ἐπισημότητα, ἦτο κύριος τῶν κινήσεων καὶ τῶν λόγων του καὶ σχεδὸν οὐδέποτε ἐγέλα οὔτε ὠργίζετο, ὠμίλει ὀλίγον καὶ ἤκουε μετὰ προσοχῆς τοὺς ἄλλους. Κατὰ βάθος δέν ἦτο κακός, ἀλλ' ὁ ἄμετρος ἐγωϊσμός του, αἱ ἐπιτυχίαι καὶ τὰ θυμιάματα, τὰ ὁποῖα προσέφερε προθύμως τὸ σμῆνος τῶν αὐλικῶν, συνετέλεσαν, ὥστε νὰ ἀγαπᾷ μόνον τὸν ἑαυτὸν του.

Τὸ δόγμα τῆς ὀλοκληρωτικῆς μοναρχίας διετύπωσεν ὁ ἴδιος καθαρῶτατα εἰς τὰ δύο συγγράμματα, Ἐπισημότητα καὶ Ἐπισημότητα, Ἐπισημότητα καὶ Ἐπισημότητα ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ἐπισημότητα εἶθεώρει ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὑπεύθυνον καὶ ὑπόλογον μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐπισημότητα, ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως οὐδένα ἔχει περιορισμόν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνήκει ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν ὑπηκόων. Ἐπισημότητα εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ κράτους. Ἐπισημότητα εἶμαι τὸ κράτος, *l'état c'est moi*, συνήθιζε νὰ λέγη, καὶ τὰ βασιλικά διατάγματα συνήθως ἐτελείωνον διὰ τῆς φράσεως, *car tel est mon plaisir*. Ἐπισημότητα τῆς Γαλλίας εἶναι ὁ «χριστιανικώτατος», ὁ «πρεσβύτερος» υἱὸς τῆς ἐκκλησίας. Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν συμμαρτυρεῖται ἡ πλειονότης τῶν συγχρόνων. Ἐπισημότητα περίφημος θεολόγος Μποσουέ τὴν στηρίζει εἰς τὰς Ἐπισημότητας Γραφάς.

Ἐπισημότητα κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἔγινεν αὐταρχική, ἐπισημότητα αὐστηροτάτη ἀστυνομικὴ ἐπίβλεψις, οἱ ὑποπτοὶ καὶ οἱ ὑποπίπτοντες εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν ἀρχόντων συνελαμβάνοντο διὰ τῶν μυστικῶν ἐνταλμάτων (*lettres de cachet*) καὶ ἐνεκλείοντο χωρὶς νὰ

δικασθῶν εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων ὀνομαστοτάτη ἦτο ἡ Βαστίλλη (Bastille), ἀρχαῖον φρούριον τῶν Παρισίων.

Ὁ Λουδοβίκος ἐγκατεστάθη εἰς τὰ πολυτελῆ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν, τὰ ὅποια ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Περὶ αὐτὰ ἔκτισαν τὰ μέγαρά των οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἀνέμενον τὰ πάντα ἐκ τῆς εἰνοίας τοῦ ἀρχοντος. Ὁ βασιλεὺς περιεστοιχίσθη ἀπὸ πολυτελεστάτην καὶ δαπανηροτάτην αὐλήν. Ὑπὲρ τὰς 3 χιλ. πρόσωπα ἀπετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν του. Ἡ ζωὴ τῆς αὐλῆς ἐκανονίζετο ἀπὸ αὐστηρὰν ἐθιμοτυπίαν. Ἦτο ὠρισμένον πότε θὰ σηκωθῆ ὁ βασιλεὺς, πότε θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν κοιτῶνα, πότε θὰ δεχθῆ τοὺς οἰκείους, ποῖος θὰ προσφέρῃ τὸ νυκτερινὸν ἐνδυμα, ὅταν μετέβαινεν εἰς τὴν κλίνην, ἢ τὸν πῖλον, ὅταν ἐξήρχετο.

Μὲ τὴν ἰδίαν αὐστηρότητα εἶναι κανονισμένη καὶ ἡ ἐνασχόλησις τοῦ βασιλέως, ἡ λειτουργία τῶν γραφείων τῆς αὐλῆς. Ὁ Λουδοβίκος εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀνακτόρων του περιστοιχισμένος ἀπὸ τοὺς αὐλικούς του εἶναι ὁ βασιλεὺς ἡλιος εἰς τὸ μέσον ἀστερισμῶν.

Ὑπὸ τὴν λαμπρότητα ὁμοῦς αὐτῆν, τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν πρόθυμον ὑπόκλισιν, ἐκρύπτετο πολλὴ ὑποκρισία, ψεῦδος καὶ διαφθορά.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Ἡ αὐταρχία ἐκτείνεται εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐχομεν λοιπὸν ἀπολυταρχίαν διοικητικὴν, τοῦ κέντρου καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, βιομηχανικὴν καὶ οἰκονομικὴν, στρατιωτικὴν, θρησκευτικὴν.

Ἡ διοίκησις τοῦ κέντρου ὠργανώθη τελειωτικῶς χωρὶς πολλοὺς νεωτερισμούς. Αἱ κυριώτεραι ὑπηρεσίαι, συμβούλια, ὑπουργεῖα, συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς Βερσαλλίας. Εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν ὅλαι αἱ παλαιαὶ ἐλευθερίαι κατηργήθησαν. Κυβερνῆται, κοινοβούλια, ἐπαρχιακαὶ τάξεις καὶ πόλεις ἔχασαν τὰ προνόμιά των. Ὅλη ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸν *intendant*.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἱκανότητα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς συνεργάτας του. Διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ἐχρησιμοποίησεν ἐκ συστήματος ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν, υἱοὺς ἐπιχειρηματιῶν καὶ τραπεζιτῶν, διότι ἦσαν ἐργατικώτεροι καὶ πειθαρχικώτεροι. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπουργούς του ἔδειξαν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυΐαν καὶ ἐγίναν ὀνομαστοί, ὅπως π.χ. ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν Κολμπέρ καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβοά.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Ὁ Κολμπέρ (Colbert) διεχειρίσθη ἐπὶ μακρὸν τὰ οἰκονομικά. Ἐργατικώτατος, μὲ ἀσυνήθη ἀντοχήν, συνεκέντρωνε τὰς ὑποθέσεις ἐπὶ τὰ σημερινῶν ὑπουργείων. Ὁ Κολμπέρ εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν οἰκονομικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς του. Ἐφρόνει, ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποσὸν τοῦ ὑπάρχοντος εἰς αὐτὴν χρήματος. Διὰ νὰ αὐξηθῇ ὁ πλοῦτος τῆς Γαλλίας, ἔπρεπε νὰ εἰσά-

Κολμπέρ.

γεται ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον χρήμα. Τοῦτο θὰ κατωρθοῦτο, ἂν ἡ ἐξαγωγή ὑπερέβαινε τὴν εἰσαγωγήν, μὲ ἄλλας λέξεις, ἂν ἡ Γαλλία εἶχεν ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Ὁ Κολμπέρ ἐπίστευεν, ὅτι ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται μόνον μὲ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους. Τὸ κράτος ἔπρεπε νὰ λάβῃ προστατευτικὰ μέτρα, νὰ ἐμποδίξῃ δηλαδὴ τὴν εἰσαγωγήν πρώτων ὑλῶν, νὰ κανονίξῃ τὴν παραγωγήν. Τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν 17ον αἰῶνα, ὠνόμασαν μερκαντισμόν.

Συγχρόνως ὁ Κολμπέρ κατήργησε τοὺς ἐντὸς τῆς Γαλλίας περιορισμοὺς τοῦ ἐμπορίου, κατεσκεύασεν ὁδοὺς, διώρυγας κλπ. Εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία τῆς Γαλλίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἡ Γαλλία ἀπέκτησεν ἀξιόλογον ἀποικιακὸν κράτος, τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουϊσιάναν ἐπὶ τοῦ Μισσισιπῆ.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμαιότητος ἦτο ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ἰσχὺς τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐπὶ δεκαετίας ἦτο ὁ πλουσιώτερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. Ἐδημιούργησεν ἰσχυρὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ στήριγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τῆς ἐπιβολῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁργανωτὴς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ Λουβοᾶ (Louvois).

Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἀνῆλθεν εἰς 220 χιλιάδας, ἐνῶ ἡ χώρα δὲν εἶχε περισσότερον ἀπὸ 15-20 ἑκατομ. κατοίκους. Οἱ στρατιῶται ἦσαν ὅπως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην μισθωτοί. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐστρατολόγει μόνον γάλλους, ἰδίως χωρικούς. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἦτο προηγμένος πολὺ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως (πυροβολικόν, τελειότερα ὄπλα, συνένωσις πυροβόλου καὶ λόγχης). Ἀντιθέτως, εἰς ἀνωτέρας θέσεις τοῦ στρατοῦ ὁ Λουδοβίκος μετεχειρίσθη μόνον εὐγενεῖς. Ὁ στρατὸς ἦτο καθαρῶς βασιλικός, ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς διώριζε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ἐμισθοδότηι αὐτοὺς ἐκ τοῦ ταμείου του. Ὁ Λουδοβίκος ἀπέκτησε πολλοὺς ὀνομαστούς στρατηγούς, ὅπως τὸν Condé, Turenne, Louxembourg, Catinat κλπ. καθὼς καὶ τὸν διάσημον μηχανικὸν Vauban, ὁ ὁποῖος ὠχύρωσε τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους μὲ νέου τύπου ὀχυρώματα, χαμηλὰ καὶ παχέα, καλυπτόμενα μὲ πυκνὸν χῶμα καὶ γλόην. Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ἀπέκτησεν ἐπίσης σημαντικὴν ναυτικὴν δύναμιν.

ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ - ΑΝΑΚΛΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΝΑΝΤΗΣ

Ὁ Λουδοβίκος ἤθελε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι ἔπρεπεν εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ βασιλεύῃ μία πίστις, εἰς βασιλεὺς καὶ εἰς νόμος (*un roi, une loi, une foi*). Διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Πάπαν, τοῦ ὁποῖου ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Γαλλίαν ὡς πρὸς τὸν διορισμὸν τῶν ἐπισκόπων. Ὁ βασιλεὺς ἐστηρίχθη ἐπὶ σημαντικοῦ μέρους τοῦ γαλλικοῦ κλήρου καὶ πρόθυμον ἀπολογητὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς του εἶχε τὸν ὀνομαστὸν ρήτορα καὶ συγγραφέα **Μποσουέ** (Bossuet).

Ἀπάνθρωπος καὶ συγχρόνως ἀσύνητος ἦτο ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς καλβινιστάς. Παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἰδίως ὑπὸ τῶν ἰησουϊτῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἀφοῦ μετεχειρίσθη πολλὰ βίαια μέτρα κατ' αὐτῶν, ἀνεκάλεσε τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης (1685). **1685**

Οἱ καλβινισταὶ ἦ ἔπρεπε νὰ δεχθοῦν τὸν καθολικισμόν ἢ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Τὴν διαταγὴν συνώδευσαν ἀπάνθρωπα καὶ ἐξευτελιστικὰ μέτρα. Χιλιάδες καλβινισταί, ὑπὲρ τὰς 100 χιλιάδας, ἄφησαν τὰς πατρίδας των. Ὁ βασιλεὺς ἐφάνη, ὅτι ἐθριάμβευσε καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπανηγύριζεν ὁ καθολικὸς κλῆρος.

Ἄλλ' ἡ ἀνάκλησις τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης ἦτο καταστρε-

πικὴ διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ εἶχε διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης συνεπείας, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προΐδῃ τις. Οἱ Οὐγενότοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς διαφόρους χώρας, ἰδίως εἰς τὰς ὁμοδόξους, φέροντες τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιμέλειάν των εἰς αὐτάς, διότι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἄριστοι τεχνῖται. Εἰς τὴν Πρωσσίαν μόνον ἐγκατεστάθησαν ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδας, οἱ ὁποῖοι ἐδημιούργησαν πυρῆνα τεχνικῆς, βιομηχανικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ ἐγγράμματοι, οἱ λόγιοι, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος καὶ τὸ πάθος κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ἔκαμαν αὐτοὺς καλοὺς συγγραφεῖς. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἦτο ὁ περίφημος **Πιερ Μπάϋλ** (Pierre Bayle, 1647-1706), δημοσιογράφος, σατιριστὴς καὶ φιλόσοφος. Αὐτοὶ ἐξέδωκαν ἐφημερίδας, περιοδικὰ καὶ βιβλία, διὰ τῶν ὁποίων ἔκαμαν σφοδρὰν πολεμικὴν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου καὶ διέσυραν αὐτὸν καὶ τὸ καθεστῶς του. Στήριγμα εἶχον τὸν ἀντίπαλόν του βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας, καὶ τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον ἀπέλυσαν εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ πόλεμοι τοῦ Λουδοβίκου.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ (1715)

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀπέθανεν 77 ἐτῶν, τὸ 1715, ἀφοῦ ἔμεινεν εἰς τὸν θρόνον 72 ἔτη καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν 54 ἔτη.

Ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ βασιλεὺς Ἡλῖος, ἀποθνήσκων ἄφηκε τὴν χώραν του κατεστραμμένην, ὅπως ὁ Φίλιππος Β' τὴν Ἰσπανίαν πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν. Ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσά, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ὀρέξεις του. Ἀπὸ τοῦ 1689 διεξῆγε διαρκῆ πόλεμον κατὰ τῆς Εὐρώπης, ἐνῶ αἱ δαπάναι διὰ τὰς οἰκοδομάς, τὰ δῶρα εἰς τοὺς εὐνοουμένους καὶ ὁ πολυτελὴς βίος τῆς αὐλῆς ἐσπατάλησαν μυθώδη ποσά.

Ἡ ἀκαταλόγιστος φορολογία ἀπεμύζησε τὸ αἷμα τῶν χωρικῶν, ἢ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐστέρησε τὴν χώραν τεχνιτῶν καὶ κατέστρεψε τὴν βιομηχανίαν. Ὁ βίος εἰς τὴν ὑπαιθρον ἦτο θλιβερός. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ χωρικοὶ μόλις εὔρισκον ἄρτον καὶ εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν παρετηρήθη ἐλάττωσις πληθυσμοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἠσθάνθη ἀνακούφισιν, ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατόν του, καὶ εὐχαριστήθη, διότι ἔληξεν ἡ μακρὰ βασιλεία του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Ὁ ἀγγλικὸς λαὸς ἀνεπτύχθη πολιτικῶς ἐνωρίτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλοις λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἐτέθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν αἱ βάσεις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Στούαρτ βασιλεῖς ἐπεχείρησαν, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν γάλλων βασιλέων, νὰ καταργήσουν τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ νὰ κυβερνήσουν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλ' οἱ Ἀγγλοὶ διὰ δύο ἐπαναστάσεων, τοῦ 1648 καὶ 1688 ἐματαίωσαν τὴν προσπάθειαν αὐτῶν.

Οὕτως ἡ χώρα διῆλθε περίοδον πολιτικῶν ἀναστατώσεων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπαγιώθη καὶ διεμορφώθη περαιτέρω τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

Ἀπὸ τότε ἡ Ἀγγλία εἰρηνεύσασα καὶ εὐνομουμένη εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μεγάλης ὑλικῆς καὶ διανοητικῆς προόδου.

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο οὐσιωδῶς διάφορος ἀπὸ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Οἱ βασιλεῖς αὐτῆς διετήρησαν πάντοτε μεγάλην ἰσχύν, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς οὐδέποτε ἀπέκτησαν κυριαρχικὰ δικαιώματα.

Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ὅμως ὑπεβάλλετο ἀνέκαθεν εἰς μερικοὺς περιορισμούς. Ἰδίως εἰς ζητήματα φορολογίας ὁ βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ ἐρωτήσῃ τὴν γνώμην τῶν φορολογουμένων. Ὅσάκις ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβάλλῃ νέον φόρον, ἐκάλει εἰς συμβούλιον τοὺς γαιοκτῆμονας, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων. Οὕτω διεμορφώθη τὸ πρῶτον κοινοβούλιον (Parlement) ἢ Β ο υ λ ῆ τ ῶ ν Λ ὀ ρ δ ω ν.

Όταν τὸν 13ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων (1199—1216) ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν κατὰ τὰς ὁρέξεις του, οἱ εὐγενεῖς ἐξανέστησαν καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ τὴν ὀνομαστὴν Magna Charta (1215), τὸν πρῶτον δηλαδὴ συνταγματικὸν χάρτην τῆς Ἀγγλίας, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (συγκατάθεσις διὰ τὴν φορολογίαν, προσωπικὴ ἐλευθερία, δικαίωμα ἀντιστάσεως).

Βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ὁ βασιλεὺς νὰ συμβουλευέται ἐπὶ οἰκονομικῶν ἰδίως ζητημάτων ἀντιπροσώπους τῶν συμβουλίων τῶν κομητειῶν καὶ τῶν κοινοτήτων. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθε δεύτερον συνέδριον, ἡ δευτέρα ἀγγλικὴ Βουλὴ, ἡ Βοὺ λ ἤ τ ὠ ν Κοινοτήτων, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβε μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, διότι ἀντεπροσώπευε μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ βασιλεία εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐτέθη ὑπὸ τὸν νόμον, ἐνῶ ἡ βασιλεία εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο ὑπὲρ τὸν νόμον.

ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισάβετ (1603) εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας προσεκλήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας Ἰάκωβος, ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ. Τοιοῦτοτρόπως ἀνῆλθεν ἡ δυναστεία τῶν Στούαρτ εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον καὶ ἠνώθησαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον Ἀγγλία καὶ Σκωτία.

Οἱ Στούαρτ, ἀκολουθοῦντες τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς των, ἰδίως τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησαν νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὰς συνηθείας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ ἐξήγειραν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν. Ἐπιχειρήσαντες ἀφ' ἑτέρου νὰ κανονίσουν αὐθαιρέτως τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἐξηρέθισαν τοὺς ὀπαδοὺς καὶ τῶν δύο δογμάτων.

Διὰ τοῦτο εἶχον διαρκεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Πολλάκις διέλυσαν αὐτό, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν νὰ συγκαλέσουν αὐτό, διότι εἶχον ἀνάγκην χρημάτων. Ἡ τακτικὴ των γενικῶς δὲν εἶχε σταθερότητα καὶ συνέπειαν.

Ὁ Ἰάκωβος Α' (1603-1628) εἶχε μεγάλην ιδέαν διὰ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἐφρόνει, ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του.

Υἱὸς καθολικῆς, ἀνατραφεὶς εἰς τὸ καλβινικὸν δόγμα, ἦτο ἀρκετὰ ἔξυπνος καὶ μορφωμένος, ἀλλὰ στενὸς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ σχολαστικός. Ἰδίως ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀρμόδιον εἰς τὰ θεολογικὰ ζητήματα. Διὰ τὴν κανονίση τὰ θρησκευτικά, ἐστηρίχθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ἦτο ἀρχηγός, καὶ ἐπίεσε τοὺς καθολικοὺς καὶ πουριτανούς. Οἱ καθολικοὶ κατόπιν σκοτεινῆς συνωμοσίας, ἀποδοθείσης εἰς αὐτούς, κατεδιώχθησαν ἀπηνέστατα. Ἐναντίον τῶν πουριτανῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελον ἐπισκόπους, ἐπίσημα προσευχητάρια καὶ διασκεδάσεις τῆς Κυριακῆς, ἔλαβε τοιαῦτα μέτρα, ὥστε ὁμαδικῶς μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἴδρυσαν τὰς πρώτας ἀγγλικὰς ἐκκλησίας. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη διετέλεσεν εἰς προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐσώρευσε σφάλματα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρωσεν ὁ υἱὸς του.

Ὁ **Κάρολος Α'** (1628 - 1649) ἦτο διάφορος τοῦ πατρός του. Εὐκίνητος, ὠραῖος καὶ ἵπποτικός τὴν ἐμφάνισιν, κατὰ βάθος ἦτο ἀδύνατος χαρακτήρ καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸ ψεῦδος. Ἐπολιτεύθη κακῶς, ὅπως ὁ πατήρ του. Διέλυσεν ἐπανειλημμένως τὸ Κοινοβούλιον, ἐκυβέρνησεν ἐπὶ ἑνδεκα ἔτη ἀπολυταρχικῶς, ἀλλ' ὅταν τέλος ἠναγκάσθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὸ ὀνομασθὲν Μακρὸν Κοινοβούλιον ἕνεκα τῆς μακρᾶς διαρκείας (1640 - 1653), προσέκρουσεν εἰς σφοδρὰν ἀντίδρασιν. Ἡ βουλὴ κατεδίκασεν εἰς θάνατον ὑπουργοὺς τοῦ βασιλέως, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνένοχοι εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ μέτρα καὶ τὰς θρησκευτικὰς καινοτομίας. Ὁ Κάρολος ἦλθε τέλος εἰς φανεράν ρῆξιν πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὑπαιθρον, διὰ τὴν ὀργανώση τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1648 — ΚΡΟΜΒΕΛ

Οὕτως ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ Κοινοβουλίου. Μετὰ τοῦ βασιλέως ἐτάχθησαν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὄπαδοὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν γένει αἱ δυτικαὶ καὶ βόρειοι ἐπαρχίαι, ἐνῶ τὸ πολυπληθέστερον καὶ πλουσιώτερον μέρος τῆς Ἀγγλίας, τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ νότιον, ὑπεστήριξε τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως ἦτο μαχιμώτερος, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ εὐγενεῖς ἵππεῖς, ἐξησκημένους καὶ τολμηρούς, καὶ τὸ ἵππικὸν ἀπετέλει ἀκόμη τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ τότε στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ στρατὸς τοῦ Κοινοβουλίου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀστοὺς μὴ ἐξησκημένους εἰς τὸν πόλεμον, εἶχε πολλὰς ἀποτυχίας.

Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων, Ε' (Ἔκδ. 1948)

Τότε ὁ Κρόμβελ, βουλευτὴς καὶ ἀξιωματικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κοινοβουλίου, εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν. Κατήρτισεν ἱππικὸν ἀπὸ ὄρεινους πουριτανούς φανατισμένους εἰς τὴν πίστιν των, οἱ ὅποιοι

Κρόμβελ.

δὲν ἐπολέμουν ὅπως οἱ μισθοφόροι διὰ τὸ χρῆμα, ἀλλὰ ἀπὸ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν θρησκείαν. Οἱ πολεμισταὶ αὐτοί, ὅπως καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἠσθάνετο βαθεῖαν ἀποστροφὴν πρὸς πᾶν καθολικόν. Ὁ Κρόμβελ κατώρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα μὲ βίον αὐστηρόν, μὲ προσευχάς, μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ μὲ ᾄσματα ἀπὸ τὸ ψαλτήριον. Ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἤργησε νὰ φανῇ ἄνωτερος ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως. Ὁ Κρόμβελ διωρίσθη στρατηγὸς καὶ ἐνίκησε τὸν βασιλέα, ὃ

ὅποιος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Σκωτίαν. Ἀλλ' οἱ Σκῶτοι παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸ ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον.

Ὁ Ὀλιβιέρος Κρόμβελ (Olivier Cromwell, 1599 - 1658) ἦτο υἱὸς εὐπόρου γαιοκτήμονος, μεγαλόσωμος καὶ ρωμαλέος, δραστηριώτατος, μὲ αὐστηρὰν φυσιογνωμίαν καὶ ρήτωρ νευρώδης. Ἐνεπνέετο ἀπὸ θερμὸν θρησκευτικὸν ζῆλον καὶ διετήρει τὴν ὠμότητα τῆς ἀγγλικῆς φυλῆς κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους. Ἀνεδείχθη ἔξοχος ὀργανωτὴς καὶ διπλωμάτης ὀξυδερκῆς, ὥστε νὰ θεωρῆται ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου.

Τοιοιτοτρόπως ἐπεκράτησε τὸ Κοινοβούλιον. Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν νικητὴν στρατηγόν. Ἡ πλειοψηφία τοῦ Κοινοβουλίου ἦτο ἐναντίον τοῦ Κρόμβελ καὶ ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας του. Ἐκεῖνος εἰσῆλθε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὸ Λονδῖνον καὶ ἀπέβαλε τοὺς ἀντιπολιτευομένους ἀπὸ τὴν βουλήν. Τοῦτο ὠνομάσθη κάρταρσις τοῦ Κοινοβουλίου καὶ τὸ οὕτως ἀκρωτηριασθὲν σῶμα Κολοβὸν Κοινοβούλιον (Rump-

parlement), κατὰ τὴν σκωπτικὴν τάσιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὠρίμασεν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ἡ ἰδέα, ὅτι πᾶσα κυριαρχία στηρίζεται εἰς τὸν λαὸν καὶ πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Τοιουτοτρόπως ἐγεννήθη, ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐλέω Θεοῦ κυριαρχίας, τὸ ἀξίωμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ.

Ὁ βασιλεὺς εἰσήχθη εἰς δίκην πρὸ ἐκτάκτου δικαστηρίου καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς τύραννος, προδότης καὶ ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ καὶ ἀπεκεφαλίσθη (1649).

Ἡ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ (1649-1660)

Ἡ μερίς, ἡ ὁποία εἶχε γίνει κυρία τῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ Κρόμβελ, ἀπετέλει μειοψηφίαν ἀλλ' ἔδειξε μεγίστην δραστηριότητα καὶ διετηρήθη ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἡ Ἀγγλία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία, ἡ Ἄνω Βουλὴ διελύθη, ἀνετέθη δὲ εἰς ἕκτακτον συμβούλιον ἢ κυβέρνησις. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Σκωτία καὶ ἡ Ἰρλανδία δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπανάστασιν, ὁ Κρόμβελ ἀπεβιβάσθη μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἰρλανδίαν καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐπανάστασιν. Ἐπίσης κατέστᾳλη ἡ ἐξέγερσις τῆς Σκωτίας.

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς ὁ Κρόμβελ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πρὸς ἐξύψωσιν τῆς δυνάμεώς τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπειδὴ ἡ ὀλλανδικὴ δημοκρατία ὑπεστήριξε τοὺς ἄγγλους βασιλόφρονας, ὁ Κρόμβελ ἐστράφη κατ' αὐτῆς. Τὸ 1651 τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισε τὸν περίφημον περὶ ναυτιλίας νόμον, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευεν εἰς ξένα πλοῖα νὰ μεταφέρουν εἰς ἄγγλικούς λιμένας προϊόντα ἄλλα ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ παραγομένων. Τοῦτο ἔβλαπτεν ἰδίως τὴν ὀλλανδικὴν ναυτιλίαν, ἡ ὁποία τότε διεξῆγε σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ὀλλανδία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' ὁ ἄγγλικὸς στόλος εἶχε σειρὰν ἐπιτυχιῶν, ἡ Ὀλλανδία ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν νόμον τῆς ναυτιλίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κρόμβελ διέλυσε βιαίως τὸ Κολοβὸν Κοινοβούλιον καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἀνώτατον ἄρχοντα ἰσοβίως ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Λόρδου Προστάτου (Lord Protector). Ὁ Κρόμβελ ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν καὶ ἐκυβέρνησα τὴν χώραν ὡς δικτάτωρ μὲ συμβούλιον, τοῦ ὁποίου αὐτὸς διώ-

ριζε τὰ μέλη. Ἡ Ἀγγλία κατέστη ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἰσχυρότερον διαμαρτυρόμενον κράτος, αἱ δὲ αὐλαὶ τῆς Εὐρώπης ἐζήτουν τὴν συμμαχίαν του, μολονότι ἀπεστρέφοντο αὐτὸν ὡς βασιλοκτόνον.

Ὁ Κρόμβελ ἀπέθανε τὸ 1658 καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Ριχάρδος Κρόμβελ** ὡς λόρδος προστάτης. Ἀλλά, φύσις αὐτὸς εὐγενής, δὲν εἶχεν οὔτε σθένος οὔτε τὰ ἀρχικὰ προσόντα τοῦ πατρὸς του. Διὰ τοῦτο παρητήθη οἰκειοθελῶς.

ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ

Τότε ὁ στρατηγὸς **Μοῦνκ** (Monk), ὁ ὁποῖος εἶχε καταστείλει νέαν ἐπανάστασιν τῆς Σκωτίας, ἐβάδισε μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τῆς πρωτεύουσας, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῆς πλειοψηφίας, ἣ ὁποία ἐπεθύμει τὴν κατάλυσιν τῆς στρατοκρατίας καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῆς βασιλείας. Τὸ νέον Κοινοβούλιον ἐκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν **Κάρολον Β'**, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ἐδέχθη μὲ ζωηρὰς ἐκδηλώσεις χαρᾶς.

Ἀλλ' οἱ Στούαρτ δὲν εἶχον συνεισθῆ εἰς τὴν ἐξορίαν. Ὁ **Κάρολος Β'** καὶ ὁ ἀδελφὸς του **Ἰάκωβος Β'** ἐπανελάβον τὰ σφάλματα τῶν προκατόχων καὶ ὑπερέβησαν αὐτά. Ἐπειδὴ ἔζησαν ὡς φυγάδες εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', εἶχον προσοικειωθῆ τὰς σινηθείας τῆς γαλλικῆς αὐλῆς καὶ ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοὺς ἀπολυταρχικοὺς τρόπους καὶ τὸν αὐλικὸν βίον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἐκτὸς τούτου, εἰργάσθησαν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ καθολικοῦ δόγματος.

Ἡ βασιλεία τοῦ **Καρόλου Β'** διῆλθε μὲ συνεχεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ **Κάρολος** εἰργάσθη διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τῶν καθολικῶν. Ἀλλὰ τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισεν, ὅτι μόνον ὁπαδοὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας διορίζονται εἰς δημοσίας θέσεις. Ὀλίγον βραδύτερον ἐψήφισε τὸν περίφημον νόμον Habeas corpus, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τοὺς πολίτας ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον φυλάκισιν, διότι κατήργησε τὴν προφυλάκισιν, ὁρίσας ὅπως πᾶς πολίτης συλλαμβανόμενος προσάγεται εἰς δίκην ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς πολιτικῆς διαμάχης ἐμορφώθησαν τὰ δύο μεγάλα κόμματα τοῦ ἀγγλικῆ Κοινοβουλίου, τὰ ὁποῖα ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἐκυβέρνησαν τὴν Ἀγγλίαν, τὸ κόμμα τῶν φιλοβασιλικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν **Τόρις** (Tories, οἱ σημερινοὶ συντηρη-

τικοὶ) καὶ τὸ κόμμα τῶν συνταγματικῶν, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο Οὐτῆξ (Whigs, οἱ σημερινοὶ φιλελεύθεροι).

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1688

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κάρολον Β' Ἰάκωβος Β' ὑπεστήριξεν ἀναφανδὸν τὸν καθολικισμόν, ἐπέτρεπεν ἐπισήμως τὴν καθολικὴν λειτουργίαν καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὰ ὑψίστα ἀξιώματα καθολικούς. Ὁ λαὸς ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ὑπερβασίας αὐτὰς μὲ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, διότι αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Ἰακώβου, αἱ ὅποια ἔμελλον νὰ διαδεχθῶν αὐτόν, ἦσαν διαμαρτυρόμενοι. Ἀλλὰ παρὰ προσδοκίαν ἡ βασίλισσα ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὅποιος ἀσφαλῶς θὰ ἀνετρέφετο εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα. Τότε συνενοήθησαν Τόρις καὶ Οὐτῆξ καὶ προσεκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Ἰακώβου Μαρίαν καὶ τὸν σύζυγόν της Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας, τὸν κυβερνήτην τῆς Ὀλλανδίας. Καὶ ὅταν ἐκεῖνοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς Ἄγγλίαν, ὅλη ἡ χώρα προσεχώρησεν εἰς αὐτούς καὶ ὁ Ἰάκωβος ἔφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ὁ Λουδοβῖκος τὸν ἐδέχθη ἡγεμονικῶς. 1688

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἦτο ἔργον τῆς εὐπορούσης τάξεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648, ἡ ὁποία εἶχε προέλθει ἀπὸ τὰ λαϊκὰ στρώματα. Διὰ τοῦτο, ἡ δευτέρα ἐπανάστασις ἐστερεώθη καὶ οἱ Ἄγγλοι ὠνόμασαν αὐτὴν ἐνδοξὸν ἐπανάστασιν.

Ὁ Γουλιέλμος καὶ ἡ Μαρία ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας, ἀφοῦ ὑπέγραψαν τὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιώματων (Bill of rights), διὰ τῆς ὁποίας ἐξησφαλίζοντο τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (1688). Ἡ διακήρυξις εἶναι συμβόλαιον μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ὅποιος δὲν δικαιούται χωρὶς ἐξουσιοδότησιν τοῦ Κοινοβουλίου νὰ ἀναστείλῃ ἢ νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς νόμους, νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους ἢ νὰ συλλέξῃ στρατεύματα. Αἱ δύο βουλαὶ πρέπει νὰ συγκαλοῦνται κανονικῶς καὶ νὰ ἀποφασίζουσιν χωρὶς νὰ παρεμβάλλωνται κωλύματα εἰς τὸ ἔργον των. Ἐπιτρέπεται ἡ ἐξάσκησις ὅλων τῶν δογμάτων, τὰ ὅποια προῆλθον ἀπὸ τὴν μεταρρύθμισιν. Ὁ βασιλεὺς ὑποχρεοῦται κατὰ τὴν στέψιν του νὰ ὀρκίζεται, ὅτι θὰ διατηρήσῃ τὸν προτεσταντισμὸν καὶ τοὺς θεμελιώδεις νόμους.

Ο ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟΣ

Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν χωρὶς πολλοὺς κλονισμοὺς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γουλιέλμου Γ' (1689-1702) καὶ τῆς Ἄννης (1702-1714).